

של מי הזיכרון הזה?

לעתים קרובות מדי אנחנו נחשפים לניצול בוטה ומניפולטיבי של זיכרון השואה כקידום לאמצעי בידור ולחשיפה תקשורתית. לפני שנתיים זה קרה עם "חולצת שואה" לתינוק בזארה ובנובמבר האחרון זה קרה בתוכנית "עידן הקרח" ברוסיה, שבה הופיעו מחליקים עם מדים דומים לאלו שהיו לאסירים במחנות הריכוז. שימושים כגון אלו בסמלי השואה זוכים באופן ישיר לתגובה זוועמת, ולא רק מישראל. בהקשר דומה, האתר "יולוקוסט" של שחק שפירא, מעלה תמונות של תיירים שפוקדים את אנדרטת השואה בברלין. הם מצטלמים מחוייכים בזמן שהם רכונים או שכובים ברומנטיקה על הקברים השחורים של אייזנמן. באתר מחזיר שפירא באמצעות פוטושופ את התיירים לקונטקסט של השואה, ומציב אותם מעל קברי אחים, במחנות ריכוז, וכד'. האתר של שפירא לא נועד לשמש גורם מונע לתופעה כזו של "תיירות שואה", אך הוא מבקר את האופן שבו היא מתקיימת ומעלה שאלה: מה אנחנו באמת

צ'רלי צ'פלין בסרט "הדיקטטור הגדול" צילום: אי-פי

יודעים על איך שהשואה נתפסת היום מחוץ לגבולות הארץ? בישראל חיים ונושמים את השואה כטרגדיה של העם היהודי. השואה היא ציר בלתי שביר בתודעה הלאומית והתרבותית של עם ישראל, וככזה היא משפיעה על האופן שבו אנחנו מפרשים את העולם שסביבנו ואת חיינו כאן. כיוון שכך, יש לישראלים הבנה מאוד מסוימת לגבי האופן הראוי שבו יש לדון בשואה, כשבחור מאליו שחיוכים, ריקודים ואופנה הם לא חלק ממנו. כמו ששרת התרבות מירי רגב אמרה לאחר הריקוד הרוסי על הקרח - "לשואה אין מקום בתוכניות ריאליטי".

בדיוק מהסיבה הזאת אין היגיון בצפייה שמדינות העולם יבנו את זיכרון השואה באותו אופן שבו היא מתקיימת בישראל. השיח על השואה ברוסיה, בגרמניה ובארה"ב שזור בין היתר גם בזיכרונות הלוחמים במלחמת העולם השנייה, ולכן השתנות והתפתחות השיח והזיכרון במדינות אחרות הן מעבר לשליטתנו. בנוסף, לריחוק מהזיכרון האוטנטי של הדור השלישי הרביעי למלחמה - שיוצר את הדחפיות והחשיבות לדבר על השואה - יש גם השלכות לא פשוטות עבורנו. כיום, במרבית המקרים, השואה הופכת למסמן שהמשמעות שלו הם לא בהכרח רצח העם היהודי, אלא פגיעה בזכויות אדם, מקלט לפליטים, ומלחמה בגזענות ובשנאת זרים. השימוש בייצוגים מהשואה בקונטקסט של בידור - בין אם זה סרט, ריאליטי או אנדרטה שהופכת למוקד בילוי - הם רק ביטוי לזיכרון השונה והמשתנה. זהו מהלך טבעי ובלתי נמנע, וכל ניסיון ישראלי לשנות את המציאות ולכפות צורת זיכרון מסוימת על העולם החיצוני סופו להיכשל. יותר מזה - כל ביקורת ארסית או גינוי גורף רק מונעים דיון בסוגיה ולא מאפשרים לישראל לתקשר את הזיכרון שלה באופן יעיל ולהתמודד עם שינוי השיח בחוץ. סביר להניח שלא הרקדנים הרוסיים על הקרח ולא התיירים הצעירים באנדרטה התכוונו לפגוע בזכר השואה, ואולי אף ניסו, בדרכם, להנכיח אותה. גם כדאי להזכיר שעוד הרבה לפני המחקרים האקדמיים והרבה לפני טקסי הזיכרון, סרטים כגון "הדיקטטור הגדול" (1940) או "להיות או לא להיות" (1942), שחלקם נעשו בידי יהודים שברחו מאירופה, הם שתקשרו את הזוועות והקדימו את השיח המורכב על השואה.

לייצוגים בידוריים שונים, גם מרחביים וגם אמנותיים, יש כוח אדיר: עובדה שיותר מהיסטוריונים, תעשיית הקולנוע ההוליוודית היא שיצרה בארה"ב ואף בגרמניה את השיח על השואה ולימדה עליה דורות שלמים. או נכון שלשואה אין מקום בריאליטי, ונכון שפיקניקים באנדרטה זו דרך חסרת רגישות לכבד את זכר הנפלים, אך ספק אם נוכל לעצור או להאט את השתנות הזיכרון ואת האופן שבו אנשים מבטאים אותו. כל שאנו יכולים לעשות זה ללמוד את השיח האחר, לנסות לתקשר בצורה יותר מורכבת ובונה גם את תפיסת העולם שלנו, ולקוות שהמסר יופנם.